

Északi-osztják határozók.

(Második közlemény.)

B) Lativus.

1. Helyhatározók.

a) Határozószók.

uət na ðlà! menj odébb! 36 : 364. | *χοντι-χο σοχμεν uol*
šašna láiilem menekülő férfi lépte helyén félre állok 39. |
ī-ivγà iuændiḡsynen kàtni man'səynen együvé jöttek, kétfelé
mentek 37 : 269.

Névmási többől: *mil tà mbina pittī mur āt iil* a sap-
kán innen esett nép hadd jöjjön 36 : 377.

Közel, messze: *χουən manəs, mola uà nna manəs,*
lou noχ-kiləmdəs messzire ment vagy közelre ment, ő hir-
telen fölkelt 37 : 265. | *kāt kur èuəlt kātman iorl iorətti χουətna*
ioroš-lvskəlli a két lábánál fogva megragadva olyan messzire
dobja vissza, a mennyire csak bírja (tk. ereje érő messze-
ségre) 38 : 115.

b) Sublativus.

Föld, tenger, folyóvíz: *kurnələl moyna ant χai-*
ləynen lábai a földre nem érnek 38 : 313. | *lauəy χoi moyna*
pidəs a lovas ember a földre ereszkedett (tk. esett) 37 : 57. |
si iənyəlyən χat-χarina pon'səli a vedreket a szoba földjére
tette 38 : 319. | *sidi mandən èuəlt s'ərəšna iorətsəynen* a mint
így mennek, tengerre jutnak 36 : 360. | *χàβləl, mola iil-tèlna*
manməl iubina uulβà slna pitsət ladikjaikkal, miükkel mentek
és aztán a nagy folyóágra jutottak (tk. estek) 38 : 139. |

juγanna pitsegen sie fielen auf den fluss nieder A. 3. | *šārās-lōχna il-ōχlās* a tengernek hosszan benyúló keskeny öblére leszállott 37 : 68.

Ég: *ī mosaina nàù tōrāmna ēdās* egyszer csak kijutott a fehér égre 36 : 356.

Vminek a teteje, széle, vége: *mà χāt langəlna kim-ētlēm* én kimegyek a ház tetejére 36 : 356. | *sāuēr iēy'k-silna nāuermās* a nyúl a víz szélére ugrott 36 : 348. | *nortpi untlay jem tərpl ālyəlna tēl ixtēm noχsi-ki jem nir toyi rāχān-lačal* a takarós jeles üdő fészkek végére teleaggatott nyusztoš jeles rúd módjára oda rogyik 160.

Szánkó, állvány: *apsəl ōrāl-sokna lēltsəlī* az öccsét egy kis szánra feltette 36 : 378. | *iēm loyāt key ōrālna lēldās* só nagy követ tett a szánjára 36 : 366. | *oχsar nvrāmna nān-zēndiūs* a róka egy állványra fölágaskodott 37 : 185.

Horog: *pà wvndəl-iuχna iuχ mētsesa* a másik horogra is fát illesztettek 37 : 174.

Testrészek: *or-kvlāy uisli, kat āyāt' ēuəlt kātllsəlī, la γ-gərna pon'səlī i ioγo-tālləlī* az erdei rénszarvast fogta, a két szarvánál fogva megragadta, a vállára tette és hazahúzta 36 : 364. | *amsāten kat layχremna* setzt euch auf meine beide schultern A. 7. | *pañiγ uēldi igi mà svnzəmna lēlā-sā!* Mennyhal-ölő öreg a hátamra ülj csak föl! 37 : 260. | *lay-svsna lēlēm dās* lóhátra ült 37 : 63. V. ö.: *lay-svs elti lēl'səyən* lóhátra ültek 37 : 65. | *nāurēməl kiltēda pidās, sāsna uisli* gyermekét kelteni kezdte, a térdére vette 36 : 354. | *mà i sās-pēlōkna āmāssēm* én egyik féltérdemre ültem 38 : 119.

Névutó csak egy van: *uχtina (uχtena) ney uχtena kītsem ār kašmuš* auf dich sende ich viel elend A. 29.

Ragtalan határozók: *tār χon-lōχ səila pan oγāllēm* a daru-bögye (forma) csöndes (?) fővenypartra szállok 38 : 116. | *loγχ venž'vy jem χār ētlēm* bálványképes jeles térre jutok 41. | *nōχlēm χār jem pānt ma jupēmən lāiltel* az üzött rénbika jeles útjára utánnam állnak (értsd: üldözőbe vesznek) 40.

c) Allativus.

Pusztán raggal meglehetősen ritkán fordul elő, a mennyiben az allativusok legnagyobb részt a *χόζα* névutóval vannak szerkesztve.

Tenger: *sidi mandal èuelt pòtlàn iəŋkpi šārəsnə iəxtəs* a mint így megy, a be nem fagyó vizű tengerhez érkezett 37: 68. | *šārəs-iəŋ'kna tusa* a tenger vizéhez vitték 37: 73.

Város: *uas uətpina iəxtəs* a városnak a folyópart felé eső végéhez érkezett 37: 72.

Kéménynyílás: *aĩtaĩ pũləβ uəsnə nox-χoŋ'əs* csöndesen felkúszott a kéménynyíláshoz 37: 62.

Fa: *iux-puina iəxtəs* a fa tövéhez érkezett 37: 170. | *lu juɣ puina joxtas, sī voləs er kam zum stamme des baumes, blieb da stehen* A. 4.

Vminek az oldala: *kənlənlən ī iərna top iəŋtsəŋən* a rénszarvasaik egyik oldalához csak odaértek 36: 384.

Ragtalan határozók: *vəstəl jəŋkpi lila tū ētlem* csöndes vizű ragyogó tóhoz érek 27. | *sej-χumpoŋ jem pan oŋollem χiš-χumpoŋ jem pan joŋotlem* izsapos habú jeles fővenyparthoz szállok alá, homokos habú jeles fővenypartra jutok. 77—78.

d) Illativus.

Ég, föld: *nəuə tōrəmnə iəŋtsət* a világos égbe jutottak 36: 391. | *ittam lillu tōrəmnə si man'sət* íme a lelkeink az égbe szálltak 37: 176. | *ī χōlēm pəiər moyna sūdəm (suiləman ol)* az egyik három oszlopa a földbe van süllyesztve 37: 165.

Víz, tenger, folyó: *sittəlnə uulβəsəŋ igi nəuərməs pəsl iəŋ'gna* erre aztán a nagyfolyósági öreg a folyóág vizébe ugrott 38: 143. | *lārna ētsəŋən* egy áradványba jutottak 36: 392. | *šārəs-iəŋ'kna tusa, šārəsnə i ēslla* a tenger vizéhez vitték, a tenger vizébe is eresztették 37: 73. | *si juŋan A snə etes* dieser fluss fiel in den Ob A. 9.

Már SIMONYI kimutatta (M. Hat. I. 52.), hogy a finnugor nyelvek a vízbeli halált nem inessivussal fejezik ki, mint az indogermán nyelvek (im wasser ertrinken, ertränken), hanem

pregnans illativussal: vízbe jut és ott meg-hal. Lívben: *mies upāndis merrō* az ember belefult a tengerbe; lappban Máté 8 : 32 (GENETZ orosz-lapp nyelvmut.): *mājkjén čacca* = zürj. *vöisni vaö* = vog. *čarkepes vitne* = belehaltak a vízbe. E szerint a következő vogul és osztják példákat is lativusi értékűeknek kellene felfogni: *vittē voss sēpē'im, ulān voss jāšē'im* fuljak meg a vízben, égjek el a tűzben IV. 413. | *i roman pūris-pākūt ī-sarāt navirmas rēp-elte sārasa i šuisas jīŋketna* és ime az egész nyáj a tengerbe rohana és a vízbe veszének A. 55.

Város, falu: *min ninèn kiltēmān, manāten űātli-igi űasna!* mi titeket elküldünk, menjetek a Vatli öreg városába 38 : 130. | *i Nasaret χīma.ma jōrōts i vōta pits sārās-χōnīg vōšna Kapernauma* és elhagyván Názáret városát, jövelaknia a tengermelléki Kafarnaumba A. 44. | *mandlemen pūrolna* gehen wir zum dorfe (tk. a faluba) A. 9.

Ház és részei: *tām χātna mā ī iŋvēm sisēmna χōidēt iōrōtlat?* ebbe a házba, míg én egyet jártam, kicsodák értek? 37 : 62. | *mul χāti sūŋəlna tota lāital, mul χāti lōrəlna tota jaxtal* a vendég szobarekeszbe oda áll, a vendég szobazugba odamegy 25. | *pām-χorbi-χōi iməl iēməŋ χātna tūsli* a fűforma ember az asszonyát a templomba vitte 37 : 274. | *mēŋ'k'-igi laű űislī, laű-χātna tōrēr'səlī* az erdei manó-öreg lovát fogta, az istállóba zárta 37 : 56.

Barang, gödör, lyuk: *űazəŋ or't-igi aī űiŋəl àsūi-χātna iōrō-lűŋəs* a városi fejedelem-öreg kisebbik fia a medvebarlangba bement 37 : 175. | *mosa oŋ'kna-ki pitlēm, mā isi űilβetta űēritlēm* ha valami gödörbe esel, én neked szintén segíthetek majd 37 : 69. | *lōŋŋər siűālēmāl-kēmna oŋ'gəlna lűŋəs* az egér, a mint meglátta, bement a lukba 36 : 350.

Erdő: *laűēm űēl'sēm i imēm űēl'sēm, mā sitna orna ī χontsēm* lovatam megöltem, feleségemet is megöltem, ezért aztán az erdőbe menekültem 37 : 259.

Bölcső, koporsó, teknő, csónak: *űiŋəl òndəβna pon'sa* a fia bölcsőbe tétetett 38 : 323. | *tām χvm-īuχna mā χōdi an' lēβlēm* ebbe a koporsóba én (ugyan) nem férek bele 37 : 72. | *χāβəlna lēlēs* a csónakjába ült 38 : 149. | *űērlī iuχ χurina ponlāiēm* kikészítetlen fateknőbe tesznek 36 : 351.

Hurok: *ī χuiēm tūlizi χōrasna iuamal toŋāina tūlizi*

İ́sna pitsa i uèl'sa a társam, mikor libucz formává lett, *libucz hurok*ba esett és megöletett 36 : 397.

Ruha, zseb: *svyna nyhèn žemas layəsì!* a ruhába jól öltözz föl! 36 : 358. | *soyēmpunəł uisli, šè βna pon'sali* czernagombolyagját fogta és zsebre tette 36 : 357.

Testrészek: *sam ilpi māstī lant lēlem-ki, tal olīi lōməy* *χor lōm vtna pontem-mort oltal; mōyol-ilpi māstī jenk jēslem-ki, tal-olīi pozləy χori pozlvtna sāvmtēm-mort oltal* ha szívnek tetsző ételt eszem, üresen levő bendőmbé (?) elég, ha beleteszem; ha májnak tetsző vizet iszom, üresen levő gyomromba (?) elég, ha beleöntöm 172. | *ior pām svməlna pon'sa* az erőfűvet a szívébe tették 37 : 78. | *šarni-ox lōjət lōgəbtəslē, u yəlna uisli* az aranygyűrűt elővette, szájába vette 36 : 361. | *yātli-igi, χodi pvlənnə an' iorətl, χodi min layləmən?* Vatli-öreg nem jut el a füledbe, hogy mi itt beszélünk? 36 : 131. | *iorət ioxtəm oyal pə uisli . . . kōrdi iāsna uisli* a később jött fejet is vette . . . vaskézbe vette 38 : 321.

Vmibe beleakad, beleütközik: *al χōləntatən irtna tal yatəm šošəm (?) nayk a ykləlnə χājmal-mort sāslen, tal yatəm kor' nayk a ykləlnə tararlamal-mort oltal* úgy éreztem, mintha a falumbeli téli deres vörösfenyű törzsökébe ütközött volna, mintha a falumbeli téli deres vörösfenyű törzsökében akadt volna meg 34. | *joro χīsəm jintəy jōrol ālyəm ləpsəy jux ləpsəlnə tararlatəl* a hátra maradt ideges ijjam vége a galyas fa galyába megakad 33. | *noyos-laidi kōrdətətnə tāxnəs* a fölfelé álló vasakba akadt 37 : 56.

Elvont fogalmak: *mà isi mou-χoi ōsəm, mà isi mouəm, nvməsna pitləjəm* én is (csak) földi ember vagyok, én is (csak) kívánkozhatom a földemre (tk. a földem eszembe juthat) 37 : 274.

Ragtalan határozók: *pəlgəy χàβ pələkləl landəy Ās ml iəy'k nik-iāuəltəsləm* feles csónak feleiket a táplálékos Ob mély vizébe hajítottam 38 : 125. | *ul svrt kāyər'sa, an χvn'sa* (egy) nagy csukát főztek, tálba tették 37 : 66. | *tam mēlək χəti lōyən pə χun' loylen?* ezen meleg házad zugába mikor lépsz ismét be? 77. | Elvont fogalom: *unt-χoji nōmsem pitlen* erdei emberi eszembe jutsz 45.

Névutók.

ivlna, jolna, joln' (*ivl-, jol-, ju-* belső): -ba, -be. — *landəy Ās iēməy iəy'k ivlna pitl* a táplálékos Ob szentséges vize bele esik 38 : 118. | *lū āmvti voχ nirpi nirəy χāt joln' loygtal* az ő lakta, ezüst tetőrúdú tetőrudas házba belép 227. Ezek a szerkezetek szakasztott olyanok, mint a H. B. ország belé stb. féle régi magyar szerkezetek. (*jo-, ju-* = m. bél szóval, nem alak, hanem jelentés tekintetében.)

libina, lipina (*libi, lipi* vminek a belseje): *χàβ libina lvskəllì* a csónakba dobja 38 : 118. | *χam-iuχ libina lvyəs* a koporsóba belement 37 : 73. | *uàzəy or't-igi uantləli, lou si svəyəl an' tviələllì, χir libina pon'səllì* a városi fejedelem-öreg, hogy ezt a subáját már nem hordja, egy zsákba tette 37 : 178. | *χoita χoil pēla səmgyen lom lipina loriseyen* die augen rollten zu dem liegenden manne in die kleider A. 4.

kutna, kudətna (*kut* köz): közé, belé. | *oχsətpi-tibərlos kim-ēdəs, kət lvsəyən kutna noχ-χəy'əs* a rézhüvelyes Tyberlosz kiment, a két éléskamra közé felkúszott 37 : 54. | *siməs kərməs kutna ləyşəyən, χolna nəyχo səsta an' uèritl* olyan fűzesbe mentek bele, hol az ember nem tud lépni 36 : 393. | *uəi-pun-kutna, nóyəs-pun kutna si lvyəs* vadprém közé, nyusztprém közé temetkezett 37 : 171. | *ār χàβ kudətna lvyəltşəim* a sok csónak egészen közrefog 38 : 119.

2. Időhatározó.

Névmási többől: *uul iməl sitna azət sidəməs* az öreg asszonya erre egészen elhallgatott 38 : 140. Gyakran birtokos raggal is el van látva: *siduna muy χundi kərt əlyu pələ ioγi-ləuəltsu* erre aztán (tk. ezünkre) mi az osztják falunk felé hazaeveztünk 38 : 128. | *təmina ləbətmet χətl tudəy iəy'k əslləm* mához egy hétre tűzözönt bocsátok le 38 : 328.

Állapothatározók.

Helyhatározókból fejlődtek ki, és valamely állapotba való jutást jelentenek.

Betegség, halál: *mur mosna-ki pitl mos ləzətləllì* a nép ha betegségbe esik, a betegséget meggyógyítja 38 : 327. |

jidēmən svrət tàm ioγàn vuna svrēmna si pitsēmən jövésünk közben e folyó torkolatánál halálba estünk im 36 : 374.

Inség, baj, bűn, kár: *si-lovat šokəlna alt partsən, uārəs-lil ālγlu al at vūimen!* (ha már) ilyen inségbe juttattál, inkább vérese lelkünk végét vetted volna 112. | *mosa šārtna-kī pitlən . . . mū isi iūlβetta uēritlēm* ha valami bajba kerülsz, én neked szintén segíthetek majd 37 : 69. | «*uērna pitsēmən*» — *ēuēnən laulənən* «bűnbe estünk» — mondják a leányok 36 : 367. | *mola gʳek andāma ollūil? māzəγ, lauləl, gʳekna pitsu tvγgà?* hogyan lehet a bűnt jóvá tenni (tk. a bűn semmivé lesz-e?), talán bűnbe estünk 37 : 191. | *iaiyən, lauləl, γōləndātən, mū nāχlātna pitsəm* bátyám halljátok! én kárt vallottam (tk. kárba estem) 37 : 62.

Vigasság, szeretet, harag: *louəγ oxpi ār sōχ kāslna pitsēmən, uās-āynəβ ār uš kāslna pitsēmən* a csontos fejű sok tokhal vigasságába estünk, a keskeny állú sok lazaczigasságába estünk 38 : 117. | *likna manēm āl ēdī!* ne haragíts meg! 36 : 372. | *lou tanγà χandi-χoi nvməsna pitsa* ő talán az osztják embernek megtetszett 37 : 176.

3. Tekintethatározó.

Csak egy példát találtam; *sidi āməstal ēuəlt iāsłal χandi nēγxo iāsł iāsłt: oγəlna, sēməlna nēγxoūi iis* a mint így ül, a kezei osztják ember kezévé váltak; fejre, szemre emberformává vált 36 : 396.

4. Ok- és célhatározók.

Okhatározót szintén csak egyet találtam, a melyet lativus eredetűnek is lehet magyarázni: *min tut-pōzəγmənna uādi kātłsət* a mi füstünkre (azok) kikötöttek a partra 38 : 123.

Célhatározó szintén kevés van olyan, a melyet lativusi jelentésűnek lehet felfogni:

mū nəγən tām-ilbina iəγʳkna and ēslūiślām, ittām χund' ēslūlām? én titeket már ezelőtt sem eresztettelek vízért, most hogyan eresztenélek? 38 : 134. (Vízre eresztetni ~ vízért küldeni?) | *nəγ šāttən tvγàina an' iūl, mū šāttəm tvγàina iis* a ti hallástokra nem jön, az én hallásomra jön 36 : 366. (Hallásom helyére.)

5. Dativus.

Az összes finnugor nyelvek tanúbizonysága szerint az allativusból fejlődött ki. A magyar *-nak, -nek* ragról már Révai kimutatta, hogy eredetileg irány jelzésére szolgált, s ilyen jelentésben még mai napig is nagyon közönséges. E ragot — egy héber szóval való nagyon is kalandos egyeztetését figyelmen kívül hagyva — nagyon helyesen a lapp *néiga, néik* «erga, recta, ad» szóval egyezteti. Érdekes, hogy Budenz Révától teljesen függetlenül ugyanerre az eredményre jutott. Hasonló fejlődésre számos példát találunk a finn, votják, zürjén, mordvin, cseremiszi és az obi ugor nyelvekben is. Megjegyzendő azonban, hogy a *-na* ragos osztyjak dativusok meglehetősen ritkák és korántsem fordulnak elő oly nagy számban, mint az *-n* ragos vogul dativusok.

Tetszik, való: *ādəm pōdər tūsməm, svmnā ant mvsti iāzəŋ tūsmən!* rossz beszédet hoztunk, szívnek nem tetsző beszédet hoztunk 38 : 131. | *(pā) xotī juχ uertī xoilna jōrol uertī jem juχ ul-ki šeta oltal* bizony, ha ácsoló embernek való íjj-csinálásra alkalmas (tk. jó) fa van ott 75.

Vogulban: *šimnē jernē ākw' jēri namsēltēm* egy szívnek tetsző (tkp. kellő) éneket gondoltam ki. Kl. IV. 115. | *an ti nē ānēm nē manā nē* ime ez a nő milyen magamnak való nő II. 125.

Hisz: *χilhē, nēŋxoi iāzəŋna àl euà!* fiacskám, emberi beszédnek ne higyj! 36 : 355.

Névmási többől: *ma neŋilana jastalem* mert mondom nektek A. 42.

A dativus néha genitivusi használatban is előfordul: *ma lampem nōrām-vaj pošxalna tēŋəŋli vošpəl au tēŋəptati muχari ar rəχ pa muj nax ēttal!* magamféle réti állat fiókának üres bődönyének száját megtölteni földszíni sok szamócza milyen sok van! 226. | *nēməlti-pēlvək toxləŋ sāt loŋχ ār porəmən, kurəŋ sāt loŋχ ār porəmən χani penkpi penkal-jir lu ant χantal* semmiféle szárnyas száz bálvány sok fiamnak lábas száz bálvány sok fiamnak érdes fogú foga oldalán ő nem akad 269.

A fordított osztyjak szövegekben az ilyen szerkezetek meglehetősen közönségesek, holott az eredeti közleményekben alig

fordulnak elő. Ugyanez áll a vogul nyelvről is. BEKE az eredeti vogul szövegekből (MUNKÁCSI gyűjt.) csak egyetlen egy példát tud a lativusnak genitívusi használatára idézni: *ajän xum-pi äñémné posxänl tot lüleit* fegyveres szolgálaim vére oda-tapadt (ott áll) II : 14.

6. Translativus.

A translativus igazi ragja a lativusi -ä, -i (-i), azonban néhány példa azt bizonyítja, hogy néha a -na rag is vehet fel translatívusi jelentést.

Mutativus: *ī xūim tūlizi xōrasna iuzmal toṛäina tūlizi lšna pitsa i uđ'sa* a társam, mikor libucz formává lett, libuczurokba esett és megöletett 36 : 397. | *oxsätpi-tiberlos, toṛlaj törēm num bina pidišsən, kuraj törēm num bina pidišsən* Rézhüvelyes Tyiberlosz szárnyas istennél nagyobbra nőttél (tk. duzzadtál) lábas istennél nagyobbra duzzadtál 37 : 73. | *purəs kurna, purəs iäsna mà si iorätlēm, mà xolmosa niñlē ollēm?* öreg (é. öregedő) lábra, öreg (é. öregedő) kézre jutok immár, meddig legyek még nőtelen? 38 : 317.

Vég határozó: *mā svxəm ittam iäsna pāztsəm* a subámat im kézhez keritettem 37 : 169.

Predicativus: *oijajet, matet šitaka voaäet; sit vōrna ai törim por etna nemišäet* boldogak a békességesek; mert isten fiainak hivatnak A. 45.

7. Igekötők.

iln-: le. — *xārəy oṛol-šopem ewilt iln-oṛollem vājey oṛol-šopem ewilt iln-oṛollem* a rénbika szánomról leszálok, a rénes szánomról leszálok 116. | *si ułβäsləy igina ält siä-lələiu iln xänēmman olädi!* a nagyfolyóági öreg meg ne lásson bennünket, le bukva legyünk 38 : 139.

nāmən: le. — *vāstal jenkpi lila tu nāmən oṛoltel a* csendes vizű ragyogó tóra leszállanak 28. | *xōlēm ušpi keu laiməy kōli pōn nāmən ätlēm* a három nyílású halászó kő állta kötéllel ellátott kezezhálomat leemelem (t. i. a tartóról) 38 : 116.

nōmən: föl. — *ālm-xo ālēm tur nōmən āmšlēm* álmos férfi álmos torokkal im felülök 21. | *iln pidəm pām ār, mola*

nō mən laidi pām ūr? a leesett fű-e a sok, vagy a fönnálló fű-e a sok? 36 : 358.

kāmən: ki. — *sitalna nox-kiləs i kāmən ioxtas* erre fölkelt és kiment 37 : 182. | *jem xoji sewəy oγem kāmən ɛiltalem*, *jem xoji vēšəy oγem kāmən narlem* jeles férfi fűrtös fejemet előtűntetem, jeles férfi szépséges fejemet kidugom 234.

C) Ablativus.

Időhatározók.

A *-na* rag a *təl* «egész» szóval kapcsolatban ablativusi jelentést is felvehet:

sittəlna žarəs-iəŋ'kua χəiəl ettől fogva a tenger vizében fekszik (nyugszik) 37 : 73. | *iəsl-təlna*, *nōbtəl-təlna iijli pidilijəm χi iijli pidilijəs* hisz réges régtől fogva (úgy van) (hogy) a fiatlanná lett ember fiatlanná lett 38 : 133. | *si niŋ ioxtəm-təlna mur azət tundəgət* e nő érkezésétől fogva a nép teljesen egészséges 37 : 178. | *palem-ki saj-nōr χōlmem-təlna palem-ki χas-nōr χōlmem-təlna* a fülem mögös porczogójával mióta hallottam, a fülem szétágazó porczogójával mióta hallottam 154. | *imi-χili ol, χādāiəl louəl ai-təlna ɛnməltsəli* asszony-unokája él, asszonynénye kis korától fogva nevelte 36 : 363. | *mə olməm-təlna iəŋ'gəm siməs uər an' uərəs* mióta csak vagyok, vizem ilyen dolgot még nem cselekedt 38 : 317.

Hasonló jelenséget találunk a vogulban is, hol a *loc. -t* néha szintén előfordul ablativusi jelentésben: *mənəm mətət əkwəps, pəri at jiw* menő útjából egyhamar nem tér vissza K. I. 166. | *poləm sū mənt pazwnəy šuorp ašuxrés kwänəl ojtəsäu* a befagyott legelő mentéből a pókos jávor öregeskét (kifelé) engedték futni Kl. IV. 315. | *jä'ikən-pəlt titi kitiləln* atyuskádtól kérdezd meg ezt I. 77. de *jä'ikən-nəl* 82.

hangzók közül az *-ŋ*, továbbá a fosztóképző *-l* sohasem kettőzódik meg.

Van rá eset, hogy a rag *-a* alakja is megkettőzi a megelőző mássalhangzót: *tāus am'p' porēmān kurəl iəm m à iis a* tunguznak az ebtől megharapott lába jobban (tk. jobba) lett 36:393. | *šup, šop* die hálftē, *šuppa, šuppi* in zwei theile A. 141.

Érdekes, hogy szórványosan a vogulban is megtaláljuk a lativusi ragnak ezt a sajátóságát: *añ naŋ mēt-χ u m m i' ul ālēn* immár ne légy többé b é r m u n k á s ember IV:334. | *Āri pašā pašā kitti' ti lūlīmēn* leánybúcsúzó búcsúszóval most mi ketté válunk (állunk) II. 156. | *tat-jiw tāllā nukh-lēki* a tüzi-fát öllé rakja (*tāl* öl) MUNKÁCSI, Vog. Nyelvj. 157.

Lativus.

1. Helyhatározók.

a) Általános helyet jelölő határozók.

Közel, távol: *χū taŋ' elt χ u w a manlēmēn van taŋ' elt v ā n a manlēmēn* messziről messze megyünk mi ketten, közelről közelre megyünk mi ketten 250.

Kifelé: *len auti imea pa eveŋa pilna uslalen voš kim-pija* fassten sie ihn sammt seiner frau und seinen töchtern bei der hand und führten sie eilig aus der stadt A. 32.

Névmási tövekből: *muja manlen?* wozu gehst du? A. 13. | *soŋəm puŋəl χāt χoza toŋo iŋoŋtmal* czérnagombolyagja egy házhoz érkezik oda 36:356. | *toŋi nūnzāntlēm* arrébb nyúlok 38:124. | *ši jor jāši jiten pa toŋa l' tuoŋen muil ātəm* ezt az erős kézizmodat odavinned, talán rossz (volna)? 23. | *tīəl-ki tīəl šōstal, toŋəl-ki toŋəl šōstal* alá s föl jár föl s alá jár 189. | *χādāŋn imi tī tuālēn!* asszonyénéteket hozzátok ide! 36:367. | *imi-χilē uēlēm or-kplāŋ-oŋ χoŋŋna si ām'səs* az Asszony-unokája megölt erdei rénszarvas fej mellé oda ült 36:364. | *sī manmal* arra ment 36:375.

b) Sublativus.

Víz, láp, tó: *lanŋŋ Ās jēŋkəla nāmēn χuwəttal* (a csónakot) a táplálékos Ob vizére ereszti 187. | *lāra lattī lār-*

xōtan rōxəŋ sij šimallatal, tuwa laŋti tū-xōtan rōxəŋ sij šāstal lápra szálló lápi hattyú krárogó nesze közelg, tóra szálló tavi hattyú krárogó nesze hallszik 28.

Tér, út: *χərəŋ uás χərəla šidi tōlem χərəŋ kort χərəla šidi tōla* a téres város terére így viszem teres falu terére így viszem őt 45. | *oisa panda mana sei verflucht* (tk. geh einen unglücklichen weg) A. 31.

Vminek a teteje, feneke: *sāt šōmləp šōmləŋ rēp oγema joγotlem* a száz lépcsővel ellátott halom tetejére jutok 38. | *ńoxsəŋ ont šanzema lāillem, vājəŋ ont šanzema lāillem* a nyuszos erdőm hátára állok, vadas erdőm hátára állok (ím) 232. | *muwəŋ-ki jem var patəla toγi pitləm* földes jeles czége fenekére oda esem 172. | *pōlsəŋ ālyəp sijəŋ kēzi-šikəl paŋəŋ lōp tajəla joutal* csörgő markolatú híres kardját a fogós evező hegyére tekeri 188.

Ember, testrészek: *pā χo pā χoja lu ant vanŋtal* egyik ember a másik emberre ő nem néz 42. | *peŋkəl šəŋkləm peŋkəŋ vāj poγijēma oγoΔ jermak ār siχ ārəΔ laŋχləm* s a foga megnőtt fogas állat fiacskámra a vékony selyem sok tekercsének sokját teritem 256. | *uət luγpi ńōsəŋ kura tamen lomta uət luγpi alvəŋ kura tamen lomta* őt újjas tarka lábodra ezt (tk. ezeket) vedd föl, őt újjas ragyogó lábodra ezt vedd föl 36.

Érdekes használata van a lativusi ragnak ebben a kifejezésben: szem elé esik, a mi annyit tesz, mint megszületik: *ī ākiŋs ī-saγat-uta oχ-pōpet i nepākiŋ jax mur-elta, insisas li elteΔ*: *χoda moΔ sēma-pitta Xristosa?* és összegyűjtven mind a papifejedelmeket és a nép írástudóit, tudakozódik vala tőlük: hol kell születnie Krisztusnak? A. 40. Ennek szakasztott mását megtaláljuk a vogulban is, csakhogy itt -nē raggal: *mō-ləχ ēt... māń χum samnē pats* minap éjjel... egy kis férfi jött a világra II. 85.

Névutók.

uγtija (vö. *uγtina*): -ra, -re. — Leginkább az AHLQVIST-féle szövegekben fordul elő: *pa lošastasa luəΔ jemiy-χōt laŋγriΔ oχtija* és a templom tetejére állítá őt A. 43. | *juγit nuša χo ušis pa aΔsa toχsiŋ-tōrijemetiŋ Avram šas uχtija* später starb

der arme mann und wurde von den engeln auf Abrahams knie getragen A. 35.

Néha a *χοζα* névutónak mintha sublativusi jelentése is lenne: *si lār χοζα αἰ λὸν' ἰοῦτμαλ* a tóra egy kis lúd érkezett 38 : 326. | *kur-nvl èuèlt wul kur luièl èuètsèli, key χοζα pon'sèli* a lába hegyéről az öreg ujját levágta, a kőre tette 38 : 319.

c) Allativus.

Forrás, erdő, fatörzs: *χὸς χᾶρ χῶχλḿ λανῶη Ἄς τὰ ἰελα ἰοῦτλου ἰαν χᾶρ χῶχλḿ χυλῶη Ἄς τὰ ἰελα ἰοῦτλου* a húsz rénbika futotta táplálékos Ob forrásához (tk. fejéhez) érünk, a tíz rénbika futotta halas Ob forrásához érünk 181. | *σί ἰυῖλ ḿηκλḿ pal unῥa manlen-ki tam tōrmen lābèt ἄl pū χun' vantlen* ha a fája megnőtt magas erdőhöz mégy, ezen eged hét táját mikor látod megint? 77. | *unda tusae, kel-tūn aykla jersae* er führte es (das kalb) in den wald, band es mit einem strickende an einen baumstamm A. 15.

Város, ház: *ἰ χο ḿsūsīs Ierusalim voš evilt Ierixon voša* ein mann ging aus der stadt Jerusalem nach der stadt Jericho A. 33. | *ut-χō da ἰοῦτīs* er kam zu einer waldjurte A. 13.

Ajtó sarka, szánkó fara, csónak kormányja: *ἰενκ ἰḿḿḿ ἰενκἰ ἄu ḿērèla ἰavolmalem* a vízivó vizes ajtó sarkához vetem 46. | *āmp-oxpi aj neḿen χᾶρῶη ὀχολ pušema ἰḿḿḿ* az ebfejtő kis nődet rénbikás szánom farához ültetem 123. | *ḿewḿḿḿ χᾶp ḿewḿḿḿ ḿewḿḿ naj ḿewèl ewilt toḿo ἰerlem* a kormánynyal ellátott csónakom kormányához hajfonatos fejedelemnő hajfonatánál fogva (öt) odakötöm 88.

Névutók.

χοζα (χοσα): -hoz. — *ἄzèl χᾶτ χοζα, οῦna ἰοῦτḿs* az atyja házához az ajtóhoz érkezett 38 : 324. | *ḿāwḿr nāwḿrḿs ἰḿḿḿkueš χοζα* a nyúl a viziszörnyeteghez ugrott 36 : 384. | *χοῖδἰ ἰυχ χοζα ὀγèl ḿi ḿḿηksèli* egy ledöntött (tk. nyugvó) fához verdesi fejét 36 : 352. | *tut χοζα ἰοῦτḿs tūzhōz* érkezett 36 : 348. | *Isus Xristos χοσα vantiltal sajèt ḿauramḿt* zu Jesus Christus wurden kinder hingeführt A. 34.

pèlâ (*pèla*, *pelî*): felé. — *Num-Tōrēm āsem āmvsti sārni nirpi nirēy χāt šanzēy χāt šašl pēla šōšlem* a *Num-Tōrēm* atyám lakta arany tetőrudú tetőrudas ház mögös ház möge felé lépdelek 225. | *uul svrt-ox iaiēl pèlâ pon'sa* a nagy csukafejet a bátyja elé helyezték 37:66. | *āwēy χāt āwem pēli šidi kēraalem* az ajtós házam ajtaja felé fordulok im 250.

ilpija: alá. — *muwal šenklēm pal ont ilpija jorotlem* a földje megnőtt magas erdő aljára jutok 81. | *nārēy vos ilpija pāitti jupina ješ žōlom toχ šidi toχlem* (ha) szablyaél alá vetődik, a sírás három siralmával siratom 37.

saija: mögé (*sai*, *sī* seite; *sīja* bei, hinbei A. 132). — *paatap pa jēlem-evilt Adam imeΛ pilna χanemasayen tōrim veš-evilt juχ saija* aus furcht und scham versteckten sich Adam und sein weib aus dem gesichte des gottes hinter die bäume 29.

jeapija: elé (alá). — *kāri naŋk-kār punapi ār lāwen ma nēmēy ort jelpema tī χāŋŋiltel* a kérges vörösfenyő kérge (színű) szőrű sok lovad az én neves fejedelem hősi előmbe kúszik 40. | *peŋkēΛ šenklēm peŋkēy vāj porijem ŋoΛ jeΛpija ārēΛ āmvsaΛ* s a foga megnőtt fogas állat fiacskám orra elé sokat helyeznek 257.

d) Illativus.

Ég, föld, tenger: *tōrma kaltmēm kalî χo jena šî oltēn jelmā kaltmēm kalî χo jena šî oltēn* égbe föltetszett csodaember hát valóban az vagy, mennybe föltetszett csodaember vagy te igazán 238. | *tōrmā kalēm lābat χōs luydīlā!* az égbe föltetszett hét csillagot számláld meg 37:177. | *Isus Ivan tur-maja omsim ōlŋpēla χuΛman Χαλιεja* mans hallván pedig Jézus, hogy János fogságra vitetett, eltérel Galileába A. 44. || Vö. Egre, Peste (olv. Egré, Pesté) 'Egerbe, Pestre' R. SZINNYEI, NyH.⁴ 126.

Város, ház: *χatl top lannīs, χun Lot pa voša joχtis* kaum gieng die sonne auf, als Lot in eine andere stadt kam A. 33. | *lu āmvsti žōlom pārt āltēm χātla jorotlem ŋel pārt āltēm χāta jorotlem* az ő lakta, három gerendából összerótt házába jutok, négy gerendából összerótt házba jutok 45.

Erdő: *jaχaΛΛ mansit joča, lu pa manes utΛa* seine ka-

meraden begaben sich nach hause, er aber begab sich in den wald A. 13.

Csónak: *lēlēm χᾶp lōlewa lēlmeu, āmsēm χᾶp lōlewa āmvsmeu, ἰογῆγ tīlīs ἰογῆl tarəmmal* mióta csónakunk rekeszébe fölállottunk, csónakunk rekeszébe beültünk, a húsos hónap húsa fogyott 181.

Tűz: *poškan-šoit tuda ponsaē* er legte das ladestock in das feuer A. 14.

Névutók.

kuta, kūtṗala: közé, -ba, -be. — *kant ponaem ney kūt an i imi kūt a ney kuten i imi rutel kuta* ich setze hass zwischen dein geschlecht und das geschlecht des weibes A. 29. | (*χotaš-oltī*) *ājkā juχpi ōn ur kūtṗala joγotlem* valamerre levő öreg fás nagy sűrűje közepére jutok 43.

lipəla, lipija: belé. — *lāras lipija loγḡēmaset* a szellemek a szekrény belsejébe vonultak 376. | *χotaš-oltī iki juχpi ōn ur lipəla joγotlem* valamerre levő öregnek (é. medvének) fás nagy sűrejébe jutok 43. | *in χotī jūwem vērem karti χām lipəla tam loγmem, āšem vērem uoχ χām lipəla tam pitmem* most hogy atyám csinálta vasburokban im benne vagyok (tk. beleléptem), az atyám csinálta rézburokba im belejutottam (tk. estem) 35.

2. Időhatározók.

Meddig kérdésre: *ittam mēḡ'k'igi tōrməl-gi švrəs-kossī ī-puš χoləs* erre az erdei szellem-öreg az ég ezer koráig egyszerre meghalt 37 : 56. | *tōrēm-ḡēk-kossī sī olmədəs, ielta moγəl ḡēk iṗrēməslī* örökre ott maradt, elhagyott földjét teljesen elfeledte 38 : 316. | *ma χotī vās-ori nēməγ ort pēla jāstatī jāšγem pātəm χul χū put-si χuwa nōmlem* én pedig a város feje, neves fejedelemlhősnek mondandó szómat, míg egy fagyos hal megfőhet, annyi ideig meggondolom 166.

Vogulban: *ūlmēn χāsāi' ta χujāslēn* ugyancsak soká aludtad álmod I. 7.

A magyar -ig rag szintén nem egyéb, mint *g* nyomósító elemmel ellátott lativusi rag. Lativusi értékű a magyar soká (vö. mutativus: sokká), azonban idővel elhomályosodott. Ma

már gyakoribb alak a pleonasztikus sokáig. A -vá, -vé ragot is használjuk időhatározói értelemben, azonban már csak ez a két alak él a köznyelvben: örökké, többé.

Mikorra kérdésre: *kīmətti nöləy lōp tajetna pā lawolmaleu* másodszor az orros (?) evező hegyével megint evezünk egyet 180. | *kīmətti pā lawlənən* másodszor megint szólnak 38 : 131. | *χolmətti asnal* (= *uànnasik*) *χatməşən* harmadszor kissé közelebb hatoltak 38 : 131.

Mikor kérdésre:*) *imi, nyj lōlən tvuè sārəltəm noyə kəwərtlən lōlən!* asszony, te bizony a tavasszal szárított húst megfőzhetnéd 38 : 113 (ragtalan hat.?) | *naurəməşən χoidi èwəlt iaiəl χətl pəitsəli, àməsləl kərəs, attə χondəs* miközben a gyermekek fekszenek, a bátya a sátrát (tk. házát) fölszedte, szánját befogta, éjjel elillant 36 : 378. | *āttəiə(?) χojsət* éjjel aludtak 37 : 261.

Vogulban: *təməş itú ilkil touləmləst* azon este tova repültek T. IV. 365. | A kondai nyelvjárásban: *təli tēlən, tūjə* tavasszal, *toji* nyáron, *təχwsi* őszszel. MUNK. Vog. Nyj. 208.

3. Állapothatározók.

Hely- és állapothatározó között áll: *māja manți nēməş χatleu muja patləptalen, tãnta manți sişəş χatleu muja patləptalen?* lakodalomba induló neves napunkat miért késleltetted nászba menő híres napunkat miért késleltetted? 173.

Fogság, szégyen: *Isus Ivan turmaja omsim oaiş pəla χulman Xaliseja**)* *mans* hallván pedig Jézus, hogy János fogságra (tk. sötétségbe) vitetted, eltéve Galileába A. 44. | *vās χoilan jələma muja pəitaşlən?* *kort χoilan jələma vərəşlən?* a városdbeli emberek előtt miért akarsz szégyenbe jutni, a faludbeli emberek előtt miért akarsz szégyenbe keveredni? 173.

*) Vö. a lativusi rag locativusi használatával.

***) Meene Wesprimee ÉrdyC. 616b. | Alájövének Pétsé HELT. Kr. 39. | Váczezá elbészalla TIN. 97. | Hogy elértek Nagyváraddá Toldi est. 5. ének.

4. Translativus.

a) Mutativus.

Vmivé lesz, válik: *lou iorətmalna lou oləm tərəjəl uassè iuamal* mikorra megérkezett, az ő helye várossá lett 37:275. | *oxsətpi-tiberlos iəm-pələk iaslna twiam ox-löidəl uqlalna uisli, kim-täksəslı: kət xui iwntti-louət kordı çarrı iis* a rézhüvelyes Tyiberlosz a jobb kezén levő rézgyűrűjét a szájába vette, kiköpte: két embernek való vasból (készített) birkózó térré lett 37:58. | *mà-ki çolləm, tàm iàs-kàrən lılbııı iil* ha én meghalok, ez a kézcsuklóvédő ólom má válik 37:68. | *keuà iuamal, igən mola çorəspi ős, keu si çorəspi* kővé vált az urad, a milyen forma volt, a kő olyan forma 36:398. | *çət çarəl uərrı iis* a szoba padlója véressé lett 37:64. | *mola gərek andəma ollıııl?* hogyan lehet a bűnt jóvá tenni? (tk. a bűn semmivé lesz-e?) 37:191. | *ədəl ősəm, ittam çöləm çoıı iisəm* magam voltam, íme most (már) hárman vagyunk (tk. három emberré lettem) 37:181. | *šaš kiçəç ar çōja sidi vērəsəm s háta púpos sok férfiúvá esináladom ím* 257. | *sārıçəç punəç aj mājçər poşçem pençəs šençəm pençəç vājə kərıma* aranyos szőrű kis medve fiókám foga megnőtt fogas állattá változott 251. | *sidi oldən ɛuət sət-kəm mı sidi iis* a mint így vannak százra is fölszaporodott 36:383. | *ıvııç si-ərətıı iuamal* a rénszarvas annyi lett 36:384.

Idő: *sidi sızııııdal svçət pııçəçə iis, pəm mı iis* a mint így lépdel, szűnyogosra, hőségre vált (az idő) 36:353. | *si oləm luçu parəs, tallı iis* a volt nyarunk elmúlt, télre vált (az idő) 38:122. | *törəm tvııııı iis* az idő tavaszra vált 36:379. | *sidi mandal ɛuət törəm tvııııı iis* a mint így megy (mendegél), az idő tavaszra vált 37:68.

Melléknevek: *kordı mənç sidi pallı iıda pıdəs* a vasmanó mindegyre magasabb lett 37:184. | *lılıl aııı iis* lélekzete elszorult (tk. lelke kicsinyenyé lett) 36:353. | *täus am'p' porəməm kural iəm mı iis* a tunguznak az ebtől megharapott lába jobban lett 36:393. | *şərəs-ıçç k azət pıdııı iis* a tenger jege egészen feketévé lett 37:76.

Az -l fosztóképzővel kapcsolatban: *lou mandal ɛuət uollı iorlı pıdəs* a mint így megy, teljesen erőtlenné lett 37:

165. | *úawrēm uγəllì pidəs* a gyermek megnémult (tk. nyelv-
vetlenné lett) 36 : 369.

Vmivé tesz, változtat: *tāus mola γorbi* és, *si γor-
bi i i uèr'səli* a tunguz a milyen forma volt, olyan formává
csinálta 36 : 397. | *γōlām rus èvi γolà-γvm-iuγ uèrlət, χan žà η i
uèrləl* a három orosz leány koporsót csinál, ékessé csinálják
37 : 72. | *iγrəl sidi sèuèr'səlli, χàttì àmetsəlli* a fáját igyen
vágta, házat csinált (tk. házzá ültette) 179. | *nōγàzəl ai suχ-
li i i monzisel* a húsát kis darabokra tépték 37 : 78. | *kur-nōl
èuəlt ul kur luiəl èuətsəli, keγ χoza pon'səli, nōγərləli, úállì
nōγərləli* a lába hegyéről az öreg ujját levágta, a köre tette,
megfaragja nyíllá faragja 38 : 319.

b) Factivus.

Vminek vesz, alkalmaz: *pām-γorbi-χoina χàn-èvi
ni η i tūsa* a fűforma ember a királyleányt elvitte feleségül
37 : 258. | *siyəs lèžādàdi χànni!* *siyəs iāzəy tūdi χu i i uārəs
āt ol!* királylyá a sast tegyétek! a sas hírhordó embe-
réné a vércse legyen! 37 : 79. | *nol taj olti γōlom eumem
χōlma viṭal, nol taj olti nel māmēm nela viṭal* orrhegyre
való három csókomat hárommá veszi, orrhegyre való négy
csókomat négygyé veszi 14. | *lal-ori nēməy orta vāχlelam*
hadfeje híres fejedelemmé meghívom őket 237.

Vogul példák a mutativus és factivusra: *rēm ti tēvə, viti'
ti pēriləs* égeti a hőség, már egészen vízzé vált I. 25. | *passä-
puli manéšlilēm* mint egy keztyűt szaggatom szét rongyokra
I. 127. || *jurti' jot vōwäyēm* társul hívom őket III. 379. |
tolmésäi' rāwné χum tolmácsosságra alkalmas ember 9.

A magyar translativusi rag, a *-vá, -vé* SZINNYEI kimutatása
szerint*) az eredetibb *-á, -é* lativusi ragra megy vissza. A ragot
megelőző *-v-* elem egyrészt a *v-s* tövekből (kő, köve, ló, lova

*) «Und alles in betracht gezogen, gelangen wir zu dem
schluss, dass überhaupt das translativsuffix *-vá, -vé* nichts an-
deres, als eine variante des einfachen lativsuffixes *-é, -á* ist.»
Jos. SZINNYEI, Das ung. translativsuffix *-vá, -vé*. SUS. Aik.
XXIII. g. 9. — Vö. még: Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft
(Sammlung Göschen 463) 67. old. — MELICH: A *-vá, -vé* ragról.
NyK. XL. 233.

stb.) magyarázható, másrészt pedig a *-val, -vel* rag analogiás hatásának tudható be.

5. Prædicativus.

Vminek nevez, tart, híresztel, gondol: *jəməy vāj nojen jeməya āt taila! pāsəy vāj vojen pāsəya āt taila!* szentséges állat húsoadat szentnek tartásák! dicső állat zsirodat dicsőnek tartásák! 238. | *mà àngəmna, nəm and òzəs, pàm m ì nəmətsəjəm* az anyámtól, nevet nem talált, fűnek neveztetem 37 : 261. | *uəs-nej-χo-āktiləm-tārāw-oχ-taj-χoləy-unər-or-ta nəm-i-tem* Városi-ember-gyűjtötte-medve-fejébűjában-dús-gyomor fejedelemhősnek neveznek engem 14. | *oχsətpi-fiberlos toyləy uəz χànn ì manəm àl nòmì!* Rézhüvelyes Tyiberlosz, a szárnyas állatok királyának engem ne gondolj! 37 : 79.

Vogul példák: *najen jəγi'* námsitü téged atyjának becsül vala IV. 343. | *ātər-vəpsi'* tavā lāwélän istenkétől rendelt vőnek nevezétek őt II. 200. | *jəməsəi'* sunsilən szépnek látod III. 118.

A *-vá, -vé* rag, különösen a régiségben, szintén előfordul prædicativusi értelemben. Használata azonban természetesen csak szűkebb térre szorítkozik, mert a prædicativus rendes ragja a *-nak, -nek*: Semmié tartani: nihilum ducere BécsiC II. Makk. 7 : 12. | Barattai a vallani: amicum habiturum u. o. 7 : 24. | Semmié alittatnak u. o. Dán 4 : 32. | Vallom istennek bűnössé magamat VirgC. 8. | Semmit Isten bűnné nem tulajdonít Pázmán: Kal. 237.

6. Módhatózó k.

Meglehetősen ritkák:

ī-oldiḡiḡi. egyformán. *törəm-iḡ uantsəm, lauəltəlna, nən-χoitəlna, v-oldiḡiḡi nəuət.* Az isten fiát láttam, lovastul, emberrestül egyformán fehérek 37 : 271.

uəra, uəriḡiḡi: ugyancsak, igazán (*ver, uer, uər* dolog). — *uəra jor-jəsi jitl pā ənəmtmen uer' jor-kuri jitl pā šəykaltnen* ugyancsak erős kézizmot növeltél, ugyancsak erős lábizmot növeltél 86. | *iosl uəriḡiḡi iḡəm* az út igazán fás 36 : 373.

təglḡiḡi: hiába (*takliji; tak* erő). — *təglḡiḡi uul lül*

twimən hiába van nagy lelked 37 : 263. | *χὰβαν-ki ὄρᾶl, τὰ γlῖ ῥugᾶlᾶl, siski-lil ἄlḡn τὰ γlῖ ῥῖla!* a csónakod ha vékony, könnyen eltörik, veréb lelked végét könnyen veszik 38 : 111—112.

uollῖ: teljesen (*uol* hely). — *kārəs sitalna pḡrləs, sidi mandal ḡuḡlt uollῖ pḡndəs* a kerecsen sólyom erre fölrepült, a mint így megy, teljesen eltűnt 37 : 77.

Vogulban: *rottῖ' ἄlən* csöndben légy II. 306. | *tāriḡ ἄlēm toḡ osiḡᾶi', toḡ ti ḡujilḡn* gyökeres álmod oly mélyen (vastagon), oly annyira alszol III. 199. | *kantiḡ lātiḡ jāmḡs aul kāsῖi' lāwēm* haragos beszédének jeles nemét hiába mondotta III. 504. | *pḡri sonῖi* kancsalul néz. K. 211. | *lḡn-kᾶi' junitislēm* jól megvertem. K. 211.

Mordvin: *alkuks kolῖ guj valḡokῖnoῖ* wirklich stieg die verderbliche schlange herab SUS. Aik. IX. 65.

Finn: *keskutehu kᾶvi suomeksi* a tárgyalás finnül (finn nyelven) folyt BUD. Finn Nyelvtan 90. | *kirjoita kirjesi saksaksi* ird a leveledet németül. U. o. | *hän elää herroiksi* úri módon (urak módjára) él. U. o.

7. Véghatározók.

Leginkább névutós szerkezetek fordulnak elő:

pḡlᾶ: felé. — *ῖlta mouḡl pḡlᾶ nḡmsῖῖl* az hátra (hagyott) földje felé gondol 38 : 316. | *manēm lida an' ḡḡrəm'sḡn, na ittam tḡrḡm pḡlᾶ ῖurbᾶldᾶ!* engem nem birtál megenni, no hát imádkozz az istenhez 37 : 184. | *ḡḡḡk-ki ῖḡrḡmlḡn, mā pḡlᾶm nḡmsḡn ᾶt ῖḡḡ'ᾶlῖῖl!* ha nagyon szorongatnak (tk. szükségben lész), csak gondolj rám! 37 : 274.

ḡoḡᾶ: -hoz. — *niḡn ḡoḡᾶ mā ḡḡr an' twῖlḡm!* Az asszonyokhoz semmi közöm (dolgom) since 36 : 350. | *ḡada Tᾶḡᾶtlet, lḡḡ kudḡlna tᾶḡᾶḡḡsῖilel tḡrḡm ḡoḡᾶ ḡolna lᾶḡᾶtlet* a hol káromkodnak, káromkodásukat még az istenhez is káromkodják 36 : 360. | *tᾶ nᾶḡrḡm ḡnmᾶl, ḡul ḡῖῖῖ-ki ῖῖl, nuḡῖlu ḡoḡᾶ liḡᾶsta pitl* ez a gyermek megnő, nagy emberré lesz, mi ránk majd megharagszik 38 : 145. | *tḡrḡm pᾶrdḡm ḡᾶῖῖt nḡḡ ḡoḡῖlḡn mola ῖḡm ḡḡrῖlῖῖsḡm?* Isten rendelte állatok, veletek (tk. hozzátok) mi jót tettem? 37 : 79. | *nḡḡ si mur ḡoḡᾶ ᾶl ḡḡḡᾶndᾶ ῖ ᾶl ḡᾶndᾶ!* te erre a népre ne hallgass és ne is

nézz! 37 : 169. | *rus' xos'a mitassem* ich vermietete mich an einen russen. A. 24.

oxtija: -ra, -re. | *kuš-xoi tāki* aije *likasatot* *lu lampaxo* *oxtija suda pitl* . . . minden, a ki atyafiára haragszik, méltó az ítéletre A. 46. | *xoi in xūlim-evil'*, *ney sayat*, *mosia-xo tomija*. *matot xorakset jos' uxtija?* wer ist von diesen dreien, nach deiner meinung, der freund (nächste) dessen, der den räubern in die hände gerieth? A. 34.

8. Ok- és czélhatározók.

Névmási tövekből:

muizā, muja: *miért*. — *muizā xoida iertesen?* (hát) miért kell feküdnötök? 37 : 185. | *māja manti nēməy xatleu muja patlaptaln* lakodalomba induló neves napunkat miért késlelteted 173.

malaizī: *miért*. | *kožā-niy malaizī xisen ti?* úrnöm, miért jöttél ide? 37 : 165.

Vogulban: *mätəri' wōwéstēn, am xotēl vā'em?!* hogy miért hívtak, azt én honnan tudjam?! IV. 329. | *manəri' am sältsem?!* miért jöttem én be?! U. o. | *anēm manəri' tī' majlāslēn?!* miért adtál te engemet ide?! IV. 54.

Mordvin: *meks a símat, a jarcat?* warum trinkst du nicht, (warum) iszt du nicht? SUS. Aik. IX. 66.

Finn: *miks' sua rakastan ma?* miért szeretlek én téged? Suonio.

9. Dativus.

Már említettük, hogy a *-na* rag a benne rejlő lativusi ragnál fogva elég gyakran dativusi jelentésben is előfordul. A lativusi rag azonban magában is felveheti ezt a jelentést:

Hoz, juttat, tetszik stb. igék mellett: *i-puš len tormā jir-pori tūšnen* einmal brachten sie beide gott offer A. 30. | *vur-meyki sewəy ort-pox ikēma lār-xuli kali juzan luel ju-atlem* hegyi manó fürtös fejedelemfi öregemnek tavi hal véres osztaléka gyanánt neki juttatom 376. | *xor-Pāžet-ikiin Sak-taj-ikija mala* az alakot a Pāžet-öreg a Sakfői öregnek adja 376. | *molyā sama rayli māslī jāsəy ant-ki jastasen, moyla rayti atəm jāsəy ant-ki jastasen sídi xun' versem!* ha

multkor szívnek nem tetsző rossz szót nem mondtál volna, ha májnak nem tetsző rossz szót nem mondtál volna, tán így tennék! 46. | *tōrim neš tam kevit-elta elta evi-poy Avra ma* hatalmas az isten e kövekből is Ábrahámnak fiakat támasztani A. 42.

Névmások: *vanta, karek vanin ul, АУЕАА АА mijanta* siehe, die sünde ist nahe, gib dich ihr nicht hin A. 30. | *i jo-gotsu АУЕАА ОХ ponta* és eljöttünk imádni őt (tk. neki fejet hajtani) A. 40.

Névutós szerkesztetek: *lida pitsət, uètiòy çàt çóáa* *i-pullāy uètiòy kvlāy uèlla* enni kezdtek, az ötven háznak egyenlően ötven rénszarvast vágnak le 36 : 389. | *mosa-ki uant-lən, sit nov uèrən, an'-ki uantlən, mà çóám ādēm āl uèrà!* ha látsz valamit, az a te dolgod, ha nem látsz, nekem rosszszat ne tégy! 36 : 358. || *oxsarət, lēbeket rus pēla tinīsem* die fűchse, die eisfűchse verkaufte ich den russen A. 22. | *tut pèlā lauēl* a tűznek szól 36 : 348.

10. Igenevek.

Az osztják főnévi igenév — mint általában a finnugor nyelvekben — nem egyéb, mint lativusi raggal ellátott nomen deverbale. A mondatban mint határozó főképpen mint célhatározó szerepel, de előfordul vég-, eredet- és tekintethatározói jelentésben is.

Célhatározók:

Mozgást jelentő igékkel kapcsolatban: *mosa-pvràitna çòlta manəs* egyszer érző hálóval ment halászni 38 : 139. | *çundsı tām moy pätti pvràna, uèlda si pvràna manlu* majd mikor ez a föld megfagy, akkor menjünk oda vadászni 38 : 126. | *pəri lida manlu* menjünk ételáldozatot ünnepegni (tk. enni) 38 : 146. | *amp-oxpi nūil çorvos çujpi uas vantti ma jəzlem* az ebféjű nyolczezer férfias várost megnézni megyek én 115. | *si-pvràina manēm tūda çilən* akkor majd eljön értem (tk. engem elvinni jön) 38 : 149. | *uèyəl ox-uvl kašta çil* vejének fejbörét keresni jön 38 : 134. | *çəy'k tūda and ētl* vizet hozni nem megy 36 : 355. | *āngəm tūda çisəm sèbàn uèrdi* azért jöttem, hogy az anyátokat vigyem

samanizálni 36 : 370. | *χανδι νηγχοι manem èuætliiida* *iel* az osztják ember eljön engem fölmetélni 36 : 351.

Mozgást előidéző igékkal: *törøn-ñil jem jontay jontti uaysājen* fűszár-nyil jeles játékot játszani hívnak téged 85. | *uātli-igi kōzāiu, mola iñ'kna èsllta uāxsālān, mola tutna vlda uāxsālān?* Vatli öreg (gazdánk), talán vízért küldeni (tk. eresztteni) hívtál, vagy tüzet rakni hívtál bennünket? 38 : 134.

Leül, hágy: *sertti-χo sertti āmōsl* a varázsló ember leül varázsolni 271. | *iīyēm pilna nār-χul lida iγā-āmōs-sēmōn* a fiammal együtt nyers halat enni összeültünk 38 : 123. | *nyōn uēlda χōiēm iaiōn* a téged veszendőbe (tk. megölni) hagyott bátyád 36 : 389.

Öl, vág, keres, igyekszik stb.: *pāri put āmōtti uas-āyñēθ ul uūñz uēlmōn* ételáldozatos fazekadat állítani ölted meg keskenyállú lazacodat 38 : 124. | *ney ma tam narēy jux ālyem muj ver̄ta sewir'sen* te az én bűnhődéshozó fámát (fa végemet) mit csinálni vágta le 83. | *louēl uēldi kēzi kašl* magát megölni kést keres 38 : 133. | *χōs-pēlā ma nda uandī* valahova menni igyekezzél 37 : 171. | *tōrēm-āšēu tudēy iñ'k èsll muγēu uēlda* isten-atyánk tűzőzönt bocsát a mi megölésünkre 38 : 327.

A lét ige mellett: *i χvīlna mārēm iγōl uērdi iplna olmal* egy napon törött íjját csinálni benn volt a szobában 38 : 317.

Néha két infinitivus is előfordul egymás mellett, a melyek közül az egyik célhatározói mellékmondatnak felel meg: *uēlta iōγēlta pitsalēn, iēlta nōγāllalēn* hogy elejtsék, üldözni kezdték, hátulról üldözik 38 : 313.

Vég- és eredethatározók: *murēl χà'lēda pitsēt, louēl uantta sālī iīsēt* a népe is sirni kezdett, neki látni is sajnálatra méltók voltak 38 : 329. | *noχ-lajdi iorlī pitmel, toγōiuk pōrēm ti šāmlī pitmel* fölállni erőtlenné lettek, kissé odább lépni sem volt erejük 38 : 127. | *χān-ēuina χolna ki m-ētti and èslla* a királyleány még csak kimenni sem ereszti 37 : 273. | *pōdēr'ta ior iōγētl* beszélni ereje jó 36 : 377. | *nyy murēm uēlda χōina pārtsāiōn* te kitől rendeltetted a népet megölni? 37 : 266. | *iōγo-laηda palēl* fel bemenni

37 : 165. | *si kinžà uèl di mutràjem andàm* eddig megölésre való fortélyom nincs 38 : 326. | *jōrol uerți jem juχ* ijj csinálásra alkalmas fa 75. | *uōdi uanχti iorl andàm* a partra kimászni nincs ereje 38 : 143.

Tekintethatározókhöz lehet sorolni e magyarban is gyakran előforduló szerkezeteket *uèlta χodi kuš uèl'sèm* megölni ugyan megöltem 38 : 315. | *uèlta uèl'sèm* megölni megöltem 38 : 314. | *ilβàlèda azàt an' iilβàlèl fòl-tàmadni* ugyan nem támad föl 37 : 171.

Érdekes sajátágot tüntet fel a következő szerkezet: *uulliki iil, manèm uèll, iāsnyem ant χòllèli i-χvlda lskàsèm* ha nagyobb lesz, engem (is) megöl, a szómat nem hallgatja meg, egy halálíg (oda) vetettem 38 : 116. | *àm'βlèl χuślèli, i-χvlda nāuorlat* az ebeit uszította, (azok) egy halálíg iramodnak 36 : 373.

11. Igekötők.

ivrà: össze. — *mur manèm iubina uoślax-soχta ivrà-tvnyertsèli* miután a nép elment, agyagsárt gyúrt össze 36 : 397.

lokkì: össze, szét (lők karika). — *lokkì ſugàlès* összehetörött 38 : 321. Vö. a vogul *lakwä* szét, széjjel (*lakw* kör, karika): *kwolès lakwä-sāsèntawès* a liszt szétöntetett; *lakwä sakwali* szétszakad MUNK. Vog. Ny. 17.

maχti: keresztül. — *or-kvlay il-kòriiis, or kvlay èuèlt nàl maχti-lòχnèmdès* az erdei rénszarvas elesett, az erdei rénszarvason a nyíl keresztül csúszott 36 : 363.

soppì: át (sop darab). — *pàtla iə'kpi ſārès soppì-ussel* a be nem fagyó vizü tengert átúszták 37 : 63. Vogul: *tijā supì' tāsès* ez a folyó keresztül (teljesen) száradt, kiszáradt; *kwāli' supì' jàktèstü* a kötelet kettévágta, átvágta MUNK. VogNyj. 17.

B) Locativus.

Az irányok váltakozása még a legkülönbébb nyelvekben is nagyon közönséges jelenség, azért nincs semmi rendkívüli abban, ha az osztják lativusi rag egyes esetekben locativusi jelentésben is előfordul. Hasonló irányváltozásra a magyarban

is akad elég példa: Megbocsátál a tolvajnak, ki te jogodra figge. ThewrC. 53. | Bal felé nincsen szíve, mint a bolondnak, hanem jobbjára. LAND: Segítség I: 383. | A mocsokosok között forgolódván, mocsok reá ne maradjon. FAL. SZ. E. 35.

1. Helyhatározók.

a) Superessivus.

Vnek a teteje, oldala. *sāt sōmləp sōmləp rēp o r ə m a* *ār xašpi kat sēm xoṭi vantlem* száz lépcsővel (ellátott) lépcsős halom tetején sokat látó két szememmel miképpen látom 176. | *tam i āupi lābat lār pā-pēlkə xo-poṭi ār xašpi kat sēm xoṭi vantlem* ezen egytorkolatú hét tó tulsó felén emberfia sokat látó két szememmel (ím) miképpen látom. 75.

A *xoza* névutó is használatos néha superessivusi jelentésben: *tōdā mou ol, si mou xoza mur ol, si mur xoza oylā!* ott föld van, a földön nép van, ahhoz a néphez szállj le! 38: 327. | *lu āmvsti sāt lāwi jiri pajel xoza ār lāwi jiri paj xoza* a maguk lakta, száz ló áldozatos dombjukon, sok ló áldozatos dombjukon 41. | *mugilu, mug lillu törəm xoza seda i vantlələn* minket, a mi lelkeinket az égen, majd ott látod meg 37: 172.

b) Adessivus.

Ház: *si-vošiy jax ātaljn Lot xōda ākītsast* die einwohner dieser stadt sammelten sich während der nacht vor dem hause *) Lots A. 32.

Névutós szerkezetek:

xoza: sāyər pām ləl pāmpaj xoza. A nyúl füvet eszik a fűrakásnál 36: 348.

pələ: murəl ām'səm pāməy mou iybəl pələ xažəs a népe lakta füves föld mögöttes *) elmaradt 38: 320. | *tom ān-ələy pələ oxsātpi-tiberlos, tām ān-ələy pələ iaiəl* a tálnak amaz végén a rézhüvelyes Tyiberlosz, a tálnak emez végén a bátya 37: 66.

ilpəma: lantəy Ās jəməy jeyk ilpəma jeyk xōnpi xōnəy

*) Lativusi jelentést is lehetne e példának tulajdonítan

χᾶτ μα σὶ ἄμωσλῶμ táplálékos Obom szentséges vize alatt vizes tetőnyílású tetőnyílásos házba ülök im 123.

c) Inessivus.

Sátor: *pārtol-ki aloy ura lāiltem zatl* deszkája ragyogó bálványsátoromban ha megállok 108.

A *χοζα* névutó is többször előfordul inessivusi jelentésben: *tām χῶλῶμ παῖᾱrt palātna χᾶδᾱν χοζα mola lāillan* ezen három oszlopmagasságnyira (épített) házadban mire vársz 36 : 355. | *tām ittām tandal-ᾱgi yasna kudᾱβ mēḡk'-ēyi iēmᾱḡ ḡul (svrt)-oχ χοζα τοῖο i χανᾱmᾱs* most a Tandal-öreg városában a középső erdei manó-leány a csuka fejben rejtőzött el 37 : 68.

2. Állapothatározók.

Adessivusból fejlődtek ki:

χῡndsi uulβᾱslᾱḡ ᾱᾱχ χοζα simᾱs ᾱor-nēḡχῶi anda tᾱḡᾱl a nagyfolyóági népnél ilyen erős ember sohasem születik 38 : 144. | *mā ittām nᾱḡ murᾱn χοζα olda an' uᾱritlᾱm* én most a te népednél nem tudok meglenni 36 : 376. | *tᾱ-mosa si-kuᾱ βῡsᾱm, nᾱḡ χοζα ᾱᾱn nēmᾱttᾱlᾱn (?) sᾱᾱl andām* idáig üvöltöttem bár, nálatok egyiktöknek semmi nesze se 36 : 374. | *mā χοζᾱm ᾱlᾱ!* maradj (tk. légy) nálam! 38 : 150. | *mā nᾱḡ χοζα ᾱllᾱm* én nálad (tk. hozzád) leszek 37 : 264.

ᾱ-paᾱᾱ: együtt (*paᾱ* rakás): *lolmaχ oχsar pᾱlᾱ ᾱ-paᾱᾱ mᾱnlᾱḡᾱn* a rozsmák a rókával együtt megy (tovább) 37 : 74.

kῡᾱta: -ban, -ben (tk. közé, *kut* köz): *ᾱḡḡkel jᾱḡk kῡᾱta lᾱllᾱmᾱl, māsel jᾱḡk kῡᾱta lᾱllᾱmᾱl* hőségük vizében (majd) elvesznek, izzadságukban (majd) elvesznek 41. | *nᾱᾱrᾱm-χᾱr vur kῡᾱta muᾱ nᾱᾱᾱ lᾱltᾱstᾱl* a réti rénbika-vér bőségében majd elvesztek 177.

A *ᾱugᾱnna* névutó is előfordul lativusi raggal: *mā ant χᾱᾱlᾱᾱm, mā ᾱugᾱnᾱm mᾱ lᾱḡ ᾱᾱḡlᾱl sᾱḡᾱrtᾱt* nem találnak el, helyettem a saját népeiket kaszabolják 38 : 125. | *uulβᾱslᾱḡ-ᾱgi lᾱḡ ḡᾱlᾱs, lᾱḡ ᾱugᾱnᾱllᾱ nᾱᾱrᾱm tᾱḡᾱs* a nagyfolyóági öreg meghalt, de helyette gyerek született 38 : 145.

ᾱ-oldᾱᾱᾱ: együtt (*oldᾱ, olᾱ* lenni). — *lᾱḡᾱl-tᾱlᾱ* (v. *lᾱḡᾱl pᾱlᾱ*) *ᾱ-oldᾱᾱᾱ soppᾱ-kᾱriᾱs* lovastul együtt két darabban esik össze 37 : 270.

Essivus: *ittam χολῶν χοῖ selta-ki lallè ἦλατ, mà tám moyna olda an' ὑερίτlem most már ha a harminez ember ellenségül jön, én ezen a földön meg nem maradhatok 36 : 376. | πόσιγ, μumiama, nen ūsen sünen ΑἰΑιγ a uaman sohn, erinnere dich, du nahmst dein glück während du lebend warst A. 36.*

3. Partitivus.

Sajátságos jelenség, hogy a *χοῖ*a névutó partitivusi jelentésben is előfordul. E különös nyelvtani tünemény magyarázatánál nem szabad figyelmen kívül hagynunk azon körülményt, hogy a *χοῖ*a névutó elég gyakran locativusi, többek között inessivusi jelentést is felvehet. Már pedig tudjuk, hogy a magyarban, különösen a régi nyelvben, az inessivusi *-ban*, *-ben* a partitivus állandó ragja.

si mur χοῖa nez ī nηχοῖ an' χαῖas ebből a népből csak egy ember sem maradt meg 37 : 266. | *ἑπρας-χοῖbi lal χοῖa nēmaza χαῖam nēηχο andam* az ezer emberből egy ember sem maradt 37 : 269. | *ἄsnū χοῖa ī ἄsnū lēzādās* a medvék közül egy medvét tett azzá. 37 : 79.

Magyar példák: Oggun...mend ioven rezet HB. | Valakiben az isteni szeretetben semmi nincsen, az oly lélek is semmi CornC. 48. | Egy morzsányit sem hagytanak benne TELEGDÍ | Vizünk jó friss vagyon; ki jól iszik benne, ballaghat a fagyon. ERD.: Népd. I. 123. | Nagyon fősvények voltak: a kenyérben sem ettek eleget. Népk. II. 412.

III. Az *-s* (*-ás*, *-ís*) ragos határozók.

E rag eredetére nézve érdekes BUDENZ feltevése, a ki Ugor Alaktanában e ragot **-ks* eredetibb alakra vezeti vissza és a finn prolativusi raggal egyezteteti: «Az oszt.-ban a *s* latív végrag alkalmasint a finn *-ks*-nek felel meg; e szerint a *jogos tiis* alakok a finn *<itse* (e h. *i-kse*) végű prolativussal állíthatók egybe» (UA. II. 386.). Annyi bizonyos, hogy a rag alapjelentése lativusi, azonban, akár csak az *-à*, *-ì* rag, egyéb határozói viszonyok kifejezésére is használatos. Érdekes, hogy BERK teljesen mellőzi e ragot a vogul határozókról írt értekezésében

(NyK. 35. köt.), sőt egy másik értekezésében, a melyben a ragtalan vogul határozókat tárgyalja (NyK. 37.) a vogulban is előforduló *-s* (o:-*s*) ragot egyszerűen melléknévképzőnek veszi, s a vele képzett határozókat pedig a ragtalan határozók kategóriájába sorolja, nem véve figyelembe BUDENZ, sőt MUNKÁCSI*) véleményét sem, a kik mind a ketten már régebben rámutattak e rag határozói mivoltára.

A) Lativus.

1. Helyhatározók.

Megjegyzendő, hogy a *-s* rag gyakran mint pleonasztikus elem járul már meglevő kész határozószókhöz: *toro ~ toros* arra felé, *nororo ~ noros* fölfelé *s₂ ~ s₂is* arra stb.

Névmási tövekből: *sořampunel xolaš lãriis, s₂is si manəs* a czérnagombolyagja a merre gurult, arra ment 36:356. | *mundi xatsa is, s₂is manəs* a honnét imént jött, arra ment 36:380. || *toros àlyis sëməm pãutlëm* arra felé előre vetem a szememet 38:120. Ikerszavakban: *torosyan-tiśyan xandüidanna mola vndäs!* ide-oda tekingetvén mi segítséget (látsz)? 38:119. | *ixläl älëmäsli, tiś pã tiś, toros pã toros sözəs* az íjját fölemelte, ide s oda lépett 38:319. || *nij manəm niyisuy iosl xolaš manəm, mã xundi xantsëm* nő járta nős vidék útja merre van megjárva, én mikor láttam 36:355. | *apsəm xolaš manəs?* az öcsém hova ment? 36:382. Néha a *tařà* «hely» szóval kapcsolatban: *xolaš-tařà manl, xantlëu-sà!* iös *xolaš ol?* merre megy, lássuk csak! az útja merre van? 38:139. | *xolaš-tařà manlëmən?* hová menjünk? 37:178. | *xos-pelã manl, lou and ošl xolna* merre megy, még nem tudja 36:366.

Vminek az oldala, vége: *landəy Ās pã-pëlgiś lãuətlëmən* a táplálékos Ob túlsó felére evezünk 38:116. | *pãtla iəy'kpi šãrəs-tom-pëlgiś iorätsət* a be nem fagyó vizű

*) Vö. MUNKÁCSI-nak a vogul nyelvjárásokról írt munkája (Ugor Füzetek 11. köt.) 25. lapját, a hol egész sereg *-is* ragos módhatározót idéz. Újabban BEKE is észrevette tévedését. Nyelvőr XXXIX. 113.

tenger túlsó felére jutottak 37:63. | *nim-pōγār nim àlγis ñoγām'ləm* az alsó sziget alvégére iramodom 38:124. Vö. *nim pōγār nim àlagna ioγtiliñləm* az alsó sziget alvégére megérkeztem 38:125. | Névmással kapcsolatban: *tom-àlγis iñγ'al, tàm-àlγis iñγ'al, kātis iñγ'al* arra felé jár, erre felé jár, kétfelé járkál 38:326. Önállóan: *setta tàm seugolal àlγis ètsəyon* aztán ím a két hajfonata előre kijött (a vízből) 38:143.

Félre, kétfelé: *χàβəm pulāy likməm χàβ χoζəγis kus lāuəłtsət* a ladikom irányába sett csónakban félre eveztek bár 38:119. || *χoζəγis manədi-oxsar lauəl-loy sōmattəl-ləχuli and at tvīlət!* menjetek félre, mondja a róka, az ő ruhái ne piszkolódjanak 37:189. || *χum'βət kātis iñγ'ət* a hullámok kétfelé kimennek 38:322. | *àsñi kātis uandñil* a medve kétfelé nézeget 36:351. | *ittam kət χui kət iəslna kātis χatsəslə* ím a két embert két kezével kétfelé ütötte 38:143. | *loy ləydat svγət mur kətnis man'sət* mikor belép, a nép kétfelé ment (előtte) 37:273.

Ki, le, föl, vissza: *ī mosaina àzəl-igi ñmi uγəl-γəs èuəłt i χələβ kimis tət'səl* egyszer(csak) az öreg atya az aszszony száján kifelé egy hálót húzott 38:323. | *si-kəmna kimis χōlən'ət* ezenközben kifelé figyelnek (hallgatnak) 36:371. | *añlta kimis uantl: χōləm χandī χoi* csöndesen kifelé néz: három osztják ember 36:396. || *iəγ'k ilbina vγ iəzəłt ilis taldə pitsa* a víz alatt a folyással szemben lefelé kezdi húzni 36:353. | *ild èuəłt ilis nāiəmdəs* az ülőről lecsuszszant 38:321. | *ləbətmet χvtl patləm-kəmna tōrəm-àzəl ilis uantl* mikor a hetedik nap is beesteledett, az istenatyja lefelé tekint 37:329. | *A tvγ à*, 'hely' szóval kapcsolatban: *mə ilis taγà uantləm, mōla pulāy ol* én majd le nézek, milyen irányban van 37:77. || *àsñi noγos uarətl* a medve erőlködik fölfelé 36:353. || *tandəl-igi ioγos-tvγà ox ponda pidəs* a Tandal-öreg hátrafelé (fordulva) fejet kezd hajtani 37:66. | *loy ioγos-vγγər-məs, ī nēγχoi ləv-svs elti ol* ő visszatekintett, egy ember lóhátan van 37:266.

Érdekes, hogy a vogulban az -s (o: -ś) ragnak majdnem kizárólag csak módhatározói jelentése van. Azonban a kondai vogul nyelvjárásban helyhatározói, még pedig — elég külö-

nös — ablativusi jelentésben is előfordul: *jītēyēs* észak felől, *khotélēyēs* dél felől, pl. *jītēyēs soāt por sūmilitā* éjszaka felől hétszer*) ugrik feléje MUNK. Vog. Nyj. 210. Vö. az osztják: *nin ant pontseten, χoltša si joxtas?* ihr habet ihn nicht hingelegt, wo her kommt (denn) diess? A. 11. Lativusi jelentéssel: *ney-ki ant manlen, ma širtn' χoltša manlem?* ha te nem még, akkor én is hová mennék? 184.

2. Időhatározók.

Csak egy -s-sel képzett időhatározó van: *uēlis* (*ueltši*) jelentése: azonnal, egyszerre, mindjárt, mihelyt, akkor. Alapszava valószínűleg a *vel* (*vuel, vell*) »fiatal«, a melynek az újabb átírásban *uēl* felel meg. [*vel-χo, vela-χo* unverheirateter mann, junggeselle AHLQVIST 154.]

muyilu uēlis uandilā! minket azonnal meglátsz 36 : 358. | *tvū-ūatna sēmlām kurisājet, mā an' mostasēm, ittam uēlis mostasēm* a tavaszi szél szemeimet megrontotta(?), én (bizony) nem ismertem meg, de most egyszerre megismertem 37 : 166. | *mā pōdər'ta an' uēritlām, ieža lilām ləškāmāšik āt ūil, uēlis pōdər'lām* én beszélni nem tudok, a lélekzetem egy kissé hadd táguljon, mindjárt beszélek 37 : 168. | *naj uēlis uantsallā, loy noχ-lājis* a nőt mihelyt meglátta, fölállott 38 : 324. | *naurēmət, ālagna mā-ki χollām, uēlis χāl'ladī!* gyerekek, ha én halok meg előbb, akkor sírjatok 38 : 328. | *kēm' ori jamal pā ueltši tōleu* silány ezüst javát azonnal elviszszük 122.

3. Módhatározók.

Meglehetősen ritkák.

Névmási tövekből:

χodaš: hogyan. — *nyh'am rōbōtāim aijlta χodaš soχəβtəsēm lōlən?* járt munkátokat (é. azért, hogy odajártatok) lassankint hogyan fizethetném meg? 38 : 136. | *mā nyh'en χodaš-kēba uēllēm!* én tégedet valahogyan (mégis) megöllek 36 : 387. (Vö. *χoti, χodi* hogyan.)

*) MUNKÁCSMÁL sajtóhibával: kétszer.

Mellé knevekből: *àngelna iemas twida* pítsa az anyja jól gondját viselte 38 : 145. | *χοιηη pilna iemas ðlätän!* az embereddel jól legyetek 36 : 377.

A vogulban e rag módhatározói használata sokkal inkább el van terjedve, mint az osztjákban: *täkiš* erősen, *pēlpis* gyorsan (*täk* erős, *pēlp* gyors); *särés loätti* igazán, őszintén beszél (*sär khom* becsületes igaz ember). Különösen gyakori aa -*iy* ragos mellé kneveknél: *χaliyiš* ritkán, *sujiyiš* hangosan, *aumiyiš* fájdalmasan. Ezeknek analógiájára: *mańsiyiš* vogulul (*mańsi* vogul), *mōtiyiš* másképpen (*mot* más) stb MUNK. Vog. Nyj. 25, 210, 283, 284. lk.

Érdekes, hogy ez a rag a tavdai vogul nyelvjárásban a sublativus jelzésére is szolgál: *muš ustäl* kis asztal, *mušuz ustäl* kisebb asztal, *mušiš muš ustäl* legkisebb asztal uo. 284.

B) Locativus.

A lativusi -à, -ì ragnál láttuk, hogy egyes esetekben a locativus jelzésére is szolgál. Ugyanez áll az -š ragra is.

mà vlliam tut-χarəmna kät pēlgiš si aməsmäl a magam gyújtotta tűzhelyemnél kétfelül ott ültek 38 : 127. | *χuiηäläl lēbη oy kät pēlgiš aməsləηən* az emberei az előház ajtajában két felől ülnek 37 : 59. | *χðη'tal sɔrət am'βət iux kät pēlgiš azät iərman χoiät* a merre (így) kűszik, az ebek a fa mindkét oldalán valamennyien megkötve fekszenek 37 : 170. | *χolaš laidi kor-šungəl sēiš läiäl, χolaš laidi pvräl sēiš läiäl* a hol a vasszögnek kell állni, (az) ott áll, a hol a jégtörővasnak kell állni, (az) ott áll 37 : 55.

IV. Az -l ragos határozók.

Az ablativusi -l ragot az összes finnugor nyelvekben megtaláljuk. Az osztjÉ.-ban is megvan, itt azonban már csak mint holt rag szerepel, a mennyiben már csak egyes névutókban és szinte megesontosodott határozószókban fordul elő. Megjegyzendő, hogy mindig együtt jár a nyomósító -ta (-t) partikulával. E rag a vogul nyelvjárásokban rendkívül széleskörű használatnak örvend.

A) Ablativus.

1. Helyhatározók.

Névmási tövekből:

talta: innen (*tám ez*). — *nyèn ɣərsəllu, pà àm'β-ōrlənnə*
talta ɣəro-kitlu megkettőzünk téged és az ebszánodon innen
visszaküldünk 36 : 370. | *tám imi talta tū!* ezt az aaszonyt
innen vidd el 36 : 373. | *kewəy ɣārəp ar pārvəl talta at ēlvəm*
köves... sok mennykő támadjon innen 252.

tolta: onnét (*tom az*). — *si kinža toлта tumdəgan ɣuən-*
dismən egyébként onnét egészségesen indult el 36 : 374. | *tolta*
loylet onnan mennek 28.

selta, sellta, selтта, śelтта: onnan (*si, sit ez, sisi*
így). — *mà loy ɣàβəl ɣvnnan sellta manləm* én az ő csónakját
megérintve onnét megyek (tovább) 38 : 120. | *tám àsii**
sellta ti ɣəvəl ez a medve onnét ide jön 36 : 387. | *sāmen-ki*
atma jital śelтта ɣəro kərļa ha szíved rosszszá válik onnét
fordulj vissza 80.

Vogulban: *tomən kūrət tīlt ōli* a tó kezdete innentől
van K. 200.

Egyéb hely- és részben tekintethatározók:
kāməлта loy ləšna ɣor'ta an' ɣèridəs kívülről ő nem
győzte hóval oltani 36 : 365. | *kāməлта loyŋti lānsi vajpi ar*
or'ten lānsi vaj əlyəl luel parkattal a kívülről jövő havas
botosú sok fejedelemhősöd havas botosának végét ő rázza le
46. | *loy nōməлта ɣvətł* ő felülről elkiáltja magát 36 : 394. |
mundi manem lauy ɣoi ɣəлта ɣvš ɣəvətsəlli az imént elment
lovasszer hátról már csaknem utolérte 37 : 260. | *or-*
kəlyə ɣəлта nōvəlləli az erdei rénszarvast hátról üldözi
36 : 363. | *lib(i) əлта oʊəl al-puša* belülről az ajtó csak
kinyílt 37 : 167.

Vogulban: *numəl nājiy vit tārəts* tüzes vizet bocsátott
felülről alá I. 68. | *akw'-mat-ərt juil nāwəlnatā ti sujti* egy-
szer csak ím hallik, hogy hátról üldözik II. 96.

*) PÁPAYNÁL: *àsni*, a mi nyilvánvalóan nem egyéb sajtó-
hibánál.

2. Móddhatározók.

Csak egy van és ez is kétséges: *aiilta* «lassan, csöndesen» (a *i* kicsiny).

min mundî aiilta kãllta uermãn õs nekünk az elõbb csak lassan kellett volna megfognunk 36 : 367. | *aiilta kimis quantl*: *χõlãm χandi χoi* csöndesen kifelé néz: három osztják ember 36 : 396.

A vogulban nagyon közönséges és elterjedt: *am akw' sikwël ti tâwëslãsem* én lassan feléje evezek IV. 241. | *ti molëχël χotã sãltepeuw* ily gyorsan hová menjünk I. 71.

Magyarban: Jelenek az zent lelek nagy hyrtelen sebbel. ÉrsC. 158. | Késõ lévén már az idõ, nagy sebbel lobbál kiki haza mene ErdTörtT. I. 109.

3. Idõhatározók.

Szintén kevés van:

ãsnî selta nãuermãs aztán (tk. ettõl) a medve ugrott 36 : 351. | *muj χoti χuwelta nõmãm nõmsen oltal, muj χoti vanelta nõmãm ontren oltal* ez vajjon régtõl fogva gondolt gondolatod-e, vagy csak nem régtõl gondolt vélekedésed? 164.

Vogulban: *tîl vit-χul åtım, vör-uj åtım* immár nincs vízi hal, nincs erdei állat I. 73. | *itilãtël têt õli* esténként itt van K. 208.

Az *èuelt* névutó használata.

Helyhatározók.

Ablativus: *tãm tɔrãien èuelt niy manãm niyi suy kanzã!* ezen helyedről nõ járta nõs vidéket keress! 36 : 355. | *nõmãm tɔrãien èuelt sisi χõn'el* a kerek helyről így kúszik (fõlfelé) 36 : 356. | *oçal èuelt pözõyna ãtl* a feje csak úgy gõzölög (tk. a fejerõl gõz száll) 38 : 131. | *si-χorbi põsl èuelt quantlãl* olyanforma folyóág felõl nézik 38 : 139. | *uas num-ãlõy èuelt sãuær nãuærdal nãla* a város felsõ vége felõl (egy) nyúl jövése látszik 37 : 57.

Prolativusi és részben locativusi jelentéssel állunk szemben a kõv. példákban: *imi vøm-pat èuelt kanzãnta pidãs, iðõçal õzãs* az asszony a párna aljban keresgélni kezdett, ijat talált

36:363. | *ioyàn kudəβ əuəlt svrt nox-γūləs* a folyó közepé táján a csuka felvetődött 36:353. | *ney-ki lābet paj kūtəpəl əwilt lək-oyi lkatna šōšlem* a nő hét csoport között haragos fejbéli haraggal lépdelek 37. | *uas-χādət kut əuəlt sidi si nāuər-lyūl* a városi házak között ugrál így (erre felé) 37:54. | *χāt-libəl pələ tungət əuəlt lāš si ūis* a ház belsejébe mohok mellett hó jött 37:184. | *āsni unəl-ūš əuəlt, ūvl-ūš əuəlt ioy'k loyda pīdəs* a medvének az orrán-száján keresztül kezdett a víz bemenni 36:353. | *χātsuy əuəlt siməs-lamba ioy lāyūl, twiəl χada ol-kəba, an' ūila* a házsöglet felől olyanforma fa áll, (melynek) a teteje hogy hol van, nem látszik 36:356. | *talta manmēu svyāt uas-numbi əuəlt i lauyəy χoi laul top kət kurl siūələsə* mikor innét elmentünk, a város fölött egy lovas férfi lovának csak a két lába látszott 37:268. | *vzəm ūbi əuəlt kanžandəs* a vánkös alatt kereségtelt 36:355. | *qulβāsləy-igi ūoyā-syməl numb(i) əuəlt ūūv' kəy-sym twimal* a nagy folyóági öregnek a hús szíve fölött fehér-kő szíve volt 38:144.

Lativus: *nāyū lauyəy χoi uas numb(i) əuəlt ūil* fehér lovas ember jön a város felvége irányában 37:55. | *χv'lə əuəlt kol iərəs* a halottra kötelet kötött 36:375.

Időhatározók:

A magyar óta névutónak felel meg a következő példákban: *χōləm nōbet əuəlt ūēləm tāzu, ūēləm ūaiūu χōš-pələ məst tinida* a három nemzedék óta ölt portékánkat, ölt vadunkat valamerre el kell adni 37:52. | *luyən lābet əuəlt, tələn lābet əuəlt moyilon ūantman taiβlən, ioyā an' ioyātłəyən* hét nyár óta, hét tél óta látják egymást, de össze nem jutnak. 36:361. | *olmēmən əuəlt nuyən χund ant ārdālyūšəm!* mióta (csak) vagyunk, mikor nem becsültelek meg téged? 38:113.

Vö. a vogP. *vūil* (vogÉ. *uil*): *isiy törəm vūil vunlėp kwāl* régi idők óta álló ház; *pəš-vūil-moyāt tit ōli* régi idő óta él ő itt földjén. Munk. VogNy. 245: || Helyhatározó: *nay ās χotəl-ūilt visāyən?! hát te ugyan honnan vetted őket?! IV. 339.*

Egyéb időhatározói jelentésben: *nox-pōrləmdəm ūāsyən ūvl-ləl əuəlt soppī-əuətsəllī i-kəmna, sēm-sart əuəlt əuətsəllī* a föl-röppent réczéket az orruk irányában kettévágta, egy szempillantás (?) alatt kettévágta 38:148. | *lābet χv'ł manəm əuəlt*

səi şatlı az egész héten át hallatszik a suhogása 38:329. | *lābat tol olmal èuəlt, lābat luy olmal èuəlt i xatlna mārəm iōrəl uərdi iolna olmal* hét tél elmulta (tk. volta), hét nyár elmulta után egy napon törött ijját csinálni benn volt (a szobában) 38:317. | *si xat tutna lādē èuəlt tal xışşı kērləs* a ház, miután a tűz megemésztette, hamuvá lett 36:365.

Partitívus: *si sēuərəm xulləl kut èuəlt nəyxoī noyà nox-əltləli* az összevágott halak közül emberhúst vett föl 37:66. | *ivntti naurēmət kut èuəlt si naurēm ieza ədəl tpyəina uəxsəli* a játszó gyermekek közül ezt a gyermeket egy kissé félre (külön helyre) hívta 36:369.

Eredethatározók: *mə ior-nəyxo èuəlt an' palləm* én erős embertől nem félek 36:368. | *noy èuəltən lālməmət an' twiləm* tőled lopott marhám sines 36:385. | *si kurəy pastər èuəlt pastər-iəx selta i rətməsət* aztán így ettől a gyalogos pasztértől származott a pasztér nemzetség 38:316. | *əsnū kadī èuəlt palda pilt* a medve a macskától félni fog 37:79. | *kāməltə loyyti lāpəy untpi ar maj ewilt əjəy uəj əjəl pā xoiti xöllem* a kívülről jövő csacska szájú sok asszonytól a beszédes állat beszédét miképpen hallom 112. | *törəm èuəlt purisəli* az isten felől kutatta. 36:371.

Excessívus: *i lər ewilt ətəm xölom sūmət uitlem* egy gyökérből hajtott három nyírfát találok 83. | *sus xār kəpəl ewilt vərəm kat vaj pā lāgoptatal* őszi rénbika lábszárboréből csinált két botost húz elő 35. | *mil isi pāmət èuəlt ləğətsəllə* sapkát is füvekből készített neki 37:178.

Eszközhatározó: *pozəl èuəlt kəttləli* a farkánál fogva megragadta 36:352. | *səwəsəy xāp səwəsəma səwəy naj səwəl ewilt toyo jerlem* a kormányval ellátott csónakom kormányához hajfonatos fejedelemnö hajfonatánál fogva (öt) odakötöm 88. | *manəm pənəy xui tələm èuəlt xolna ioyi-təlləli!* engem még a szegélyes öltözékem szegélyénél fogva visszatart 38:116.

Hasonlító határozó: *tāus, uandē, törəm èuəlt uul olmal* a tunguz, lásd, az istennél is nagyobb 36:386.

B) Locativus és lativus.

Az -l rag néhány példában locativusi sőt lativusi jelentést is felvehet. (Vö. *èyolt* névutó h.):

Locativus: *nōmelta-gi manlən, mvyti uèllàien, iln-gi aməslələn, maxti uèllàien* ha fönt mégy, mindjárt megöletel, ha alant ülsz, rögtön megölnek 36 : 391. | *nōmelta manti toxləy sirpi ar uáj ewilt ilta manti kurəy sirpi ar uáj ewilt əjəy uáj əjəl pā palem-ki saj-nōr xoti xöllem* a fönt járó szárnyas fajta sok állattól az alant járó lábasszerű sok állattól a beszédes állat beszédét a fülem mögös proczogójával miképpen hallok? 109. Ezen példák azonban inkább prolativusok, mint locativusok.

Magyarban: Te arczul teljes szép piros valál: tu vultu plenus et rubicundus RMK. I:203. | Mind középbe, mind szárnyul diadalmasak valának Helt:Kr. 88. | Az göröiek szárnyul melléköl állának. Tin. 100.

Lativus (?): *sāwər xol vūəl, sē vūəl* a nyúl arra üvölt, erre üvölt 37 : 54. | *xol tūlli?* hová viszi? 36 : 365. | *lu xolta mantal?* ő hová megy? 19. | *xolta-rahənti put' vuri ələnəl ewilt toltə nox-ləəmтал* leroskadó fekete véréből, im fölláll (megint) 87. | *nōxos kušti əpləy əmp jolta ləilem* nyuszt kereső kopó módjára utána állok 19.

Magyarban: Minden jóízű veneréekkel *zynewl* teljes Érdy C. 432 b. | Arczul borulának az földre előtte RMK. IV : 16. | Vág homlokul Csabára Vör.: Tündérv. 184. vsz. | Világul ment: elkóválygott. Háromszék. Nyr. X : 39.

KARA FERENCZ.